

Bilagorna till version 2 av ...

Lärohandledning
Åk 4

Pernilla Lundenmark
Karin Lönnqvist
Anna Modigh

Sanoma Utbildning

SANOMA UTBILDNING

Postadress: Box 38013, 100 64 Stockholm
Besöksadress: Rosenlundsgatan 54, Stockholm
www.sanomautbildning.se
info@sanomautbildning.se

Order/Läromedelsinformation

Telefon: 08-587 642 10

Projektledning och redaktör: Karin Lönnqvist/Långnäs Bokprojekt
Grafisk form: Anette Hedberg/AH Form
Illustrationer: Bilaga 4a, 8b, 11, 22a, 27, 29: Anette Hedberg/AH Form
Bilaga 14, 15, 19a, 21, 24, 32, 33, 35, 36a: Feri Fazeli/Fazeli form & illustration

Bilagorna ingår i nedanstående titel och får enbart användas tillsammans med den för undervisning i egen klass.

ZickZack 4 Läsrummet Lärarhandledning, version 2

ISBN: 978-91-523-5763-7

© 2022 Pernilla Lundenmark, Karin Lönnqvist, Anna Modigh och Sanoma Utbildning AB, Stockholm

Kopieringsförbud! Detta verk är skyddat av lagen om upphovsrätt. Kopiering, utöver lärares rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt Bonus Copyright Access avtal, är förbjuden. Sådant avtal tecknas mellan upphovsrättsorganisationer och huvudman för utbildningsanordnare, t.ex. kommuner/universitet. För information om avtalet hänvisas till utbildningsanordnarens huvudman eller Bonus Copyright Access. Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlagga ersättning till upphovsman/rättsinnehavare.

Undantag från kopieringsförbudet: Sidor märkta ”Kopiering tillåten”.

Innehåll

Inledningens bilagor

- Affischer på läsförståelsestrategierna (Bilaga A–H) 4
- Parläsning (Bilaga I) 12
- Kort med läsförståelsestrategierna (Bilaga J–L) 13
- Persongalleri (Bilaga M) 19
- Karaktärsbeskrivning (Bilaga N) 20
- Träna högläsning (Bilaga O) 21
- Matriser (Bilaga P–Q) 22

Bilagor

- Tema 1 (Bilaga 1–6) 28
- Tema 2 (Bilaga 7–11) 40
- Tema 3 (Bilaga 12–22) 46
- Tema 4 (Bilaga 23–27) 59
- Tema 5 (Bilaga 28–33) 65
- Tema 6 (Bilaga 34–39) 74

STÄLL FRÅGOR

Varför?

För att du ska interagera med texten, det vill säga ställa frågor till dig själv om innehållet.

För att du ska ifrågasätta din läsförståelse, det vill säga kontrollera att du förstår.

Hur?

Ställ frågor till dig själv före, under och efter läsningen.

Ställ frågor om det som står på, mellan och bortom raderna.

Använd andra läsförståelsestrategier för att "räta ut frågetecknen".

Före, under och efter läsningen:

Vad undrar, tycker och tänker du ...

- innan du börjar läsa texten
- medan du läser den
- när du har läst den färdigt?

Hur ska du göra för att "räta ut frågetecknen"?

FÖRUTSPÅ

Varför?

För att du ska bilda dig en uppfattning om vad texten kommer att handla om, vilken typ av text det är och hur du bör läsa den.

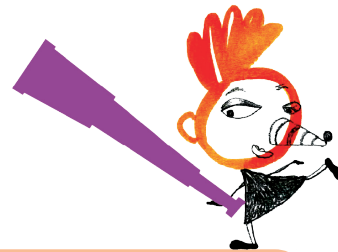
För att du ska få flyt i läsningen.

Hur?

Läs rubriker, ingresser, underrubriker, bildtexter, titta på bilder och läs lite här och där i texten.

Använd den information du då får för att förutspå vad texten kommer att handla om.

Försök förutspå vad som kommer att hända härnäst eller vad nästa avsnitt kommer att handla om.

Före läsningen:

Vad tror du att texten kommer att handla om ...

- när du tittar på rubriken, underrubrikerna, bilderna och bildtexterna
- när du har läst första meningen i varje stycke eller på varje sida
- när du tittar på bokens framsida och baksidestext?

Vad är det för typ av text?

Vad är syftet med läsningen – att uppleva, lära sig eller hitta information?

Hur ska du läsa texten?

Under läsningen:

Vad kommer att hända härnäst, tror du?

Vad kommer nästa avsnitt eller kapitel att handla om, tror du?

GÖR KOPPLINGAR

Varför?

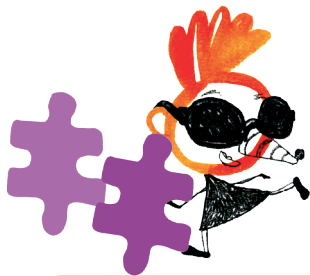
För att du ska känna att texten berör dig och känns meningsfull.
För att du ska få en djupare förståelse och upplevelse av innehållet.

Hur?

Jämför textens innehåll med dina egna erfarenheter, kunskaper och tankar. Använd dessa för att förstå texten.

Gör kopplingar mellan texten och ...

- dig själv
- andra texter som du har läst eller filmer som du har sett
- händelser i omvärlden (historiska eller nutida).

Före läsningen:

Vad vet du redan om ämnet/området/ innehållet som texten kommer att handla om?

Hur har du fått reda på det?

Under och efter läsningen:

Vilka händelser i ditt liv kommer du att tänka på när du läser texten?

Vilken bok eller film får texten dig att tänka på?

Vilken händelse (nutida eller historisk) får texten dig att tänka på?

VISUALISERA

Varför?

För att du ska uppfatta texten som levande och intressant.

För att du ska känna att texten berör.

För att du lättare ska minnas det du har läst.

Hur?

Använd den information du får i texten, de slutsatser du drar, dina egna erfarenheter och tankar för att skapa inre bilder.

Ta hjälp av dina sinnen för att skapa bilder i huvudet, det vill säga fundera på vad du ser, hör, känner och upplever när du läser och vad i texten det var som gav upphov till bilderna.

Under och efter läsningen:

Hur upplever du personer, platser och händelser i texten?

- Hur ser de ut?
- Hur låter de?
- Hur känns de?

Vad i texten hjälpte dig att skapa de inre bilderna?

Vilka sinnen tar du hjälp av när du skapar dina inre bilder (synen, känseln, hörseln, lukten, smaken)?

FÖRTYDLIGA

Varför?

För att du ska kunna förtydliga viktigt innehåll i texten samt klargöra centrala och betydelsebärande ord och begrepp i texten medan du läser.

Hur?

Förtydliga viktig information som står "på raderna" i texten.

Försök avgöra om ordet/begreppet/uttrycket är betydelsebärande eller ej. Om inte, hoppa över och läs vidare.

Om ordet/begreppet/uttrycket verkar vara viktigt, ta hjälp av någon ordförståelsestrategi för att förstå, till exempel:

- sammanhanget
- hur orden används i meningen
- beståndsdelarna
- eventuellt släktskap
- bildstöd.

Under och efter läsningen:

Vilken information i texten är viktig?

Vad är det du inte förstår – ett ord, ett uttryck, ett begrepp?

Är ordet/begreppet/uttrycket viktigt eller kan du hoppa över det?

Kan du räkna ut vad ordet/begreppet/uttrycket betyder genom att ta hjälp av ...

- vilket sammanhanget det står i
- hur det används i meningen
- vilka delar det består av
- vilka släktskap det finns med andra språk
- vilket bildstöd som finns?

LETA LEDTRÅDAR

Varför?

För att du ska kunna uppfatta "inbäddad" information i texten.

Hur?

Dra slutsatser om innehållet för att fylla i det som inte står utskrivet i texten genom att ...

- leta ledtrådar i texten
- sammanföra och tolka information (text, bilder och grafik)
- ta hjälp av sammanhanget
- vid behov använda dina egna erfarenheter och bakgrundskunskap.

Under och efter läsningen:

Vad förstår du och hur vet du att det är så?

Vad står det i texten och vad kan du räkna ut?

Vilka slutsatser kan du dra av informationen i texten?

Vad står uttalat i texten och vad är underförstått?

Vilken information hämtar du i texten för att förstå och vad hämtar du från dina egna kunskaper och erfarenheter?

SAMMANFATTA

Varför?

För att du ska kunna avgöra vad som är viktigt och mindre viktigt i texten.

För att du ska kunna urskilja och lättare minnas textens handling, budskap och innehåll.

Hur?

Stanna upp lite då och då och summera vilket innehåll, vilka händelser och vilket budskap som var viktigast i ...

- stycket
- kapitlet
- hela texten.

Under och efter läsningen:

Vilka fakta var viktiga i texten?

Vilka händelser var viktiga?

Var och när utspelade det sig?

Vilka personer/karaktärer handlade det om?

Vad fick du veta om platsen, tiden, händelserna, personerna, företeelsen ...?

Hur fungerade det?

Varför hände det?

GRANSKA OCH VÄRDERA

Varför?

För att du ska utveckla ett källkritiskt förhållningsätt till texten och dess författare.

Hur?

Granska och värdera textens ...

- syfte
- innehåll
- struktur
- språk.

Granska och värdera författarens ...

- avsikt
- trovärdighet
- urval
- förmåga.

Före, under och efter läsningen:

Vad är syftet med texten?

Vad handlar den om?

Hur är den strukturerad?

Hur är den skriven?

Är innehållet trovärdigt?

Är faktauppgifterna korrekta?

Finns källhänvisningar?

Vad är fakta, vad är åsikt?

Finns det bilder?

Hjälper de dig att förstå innehållet?

Bär, kompletterar, förtydligar eller förstärker de innehållet?

Vilket urval har författaren gjort?

Vad har hen valt att ta med?

Vad har hen valt bort?

Hur har hen vinklat texten?

Vems perspektiv lyfts fram?

Lyckas författaren förmedla sitt budskap?

Hur använder hen språket?

Är hen kunnig/trovärdig?

Vad hade kunnat göras annorlunda?

Parläsning

De här läsförståelsestrategierna använde _____

när han/hon läste _____

Ställ frågor

Det här undrade jag över/tänkte jag på före, under och efter läsningen: ...

Förutspå

Jag tror att texten kommer att handla om ... därför att ...

Jag tror att ... kommer att hända eftersom ...

Gör kopplingar

Om det här ämnet vet jag ...

Det här påminner mig om ...

Visualisera

När jag läste ... såg/kände/hörde/tänkte jag ... i mitt huvud.

Om jag skulle rita en bild av det här så ...

Förtydliga

Det viktigaste i texten är ...

Jag förstod inte det här ordet/begreppet/uttrycket ...

Jag löste problemet genom att ...

Leta ledtrådar

Jag tror/förstår/kan räkna ut att ... eftersom ...

Eftersom det står ... i texten, så förstår jag ...

Sammanfatta

Den här texten/det här stycket handlar om ...

Jag tycker att ... var viktigast i texten, därför att ...

Följande personer/karaktärer mötte jag i texten ... Det här fick jag veta om dem ...

I följande miljöer utspelade sig texten ... Så här såg det ut ...

Granska och värdera

Det här är en ... text. Det förstår man eftersom ...

Texten är trovärdig/inte trovärdig ... eftersom ...

Ställ frågor

Vad undrar, tycker och tänker du ...

- innan du börjar läsa texten
- medan du läser den
- när du har läst den färdigt?

Hur ska du göra för att "räta ut frågetecknen"?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

Förutspå

Vad tror du att texten kommer att handla om ...

- när du tittar på rubriken, underrubrikerna, bilderna och bildtexterna
- när du har läst första meningen i varje stycke eller på varje sida
- när du tittar på bokens framsida och baksidestext?

Vad är det för typ av text?

Vad är syftet med läsningen – att uppleva, lära sig eller hitta information?

Hur ska du läsa texten?

Vad kommer att hända härnäst, tror du?

Vad kommer nästa avsnitt eller kapitel att handla om, tror du?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

Gör kopplingar

Vad vet du redan om ämnet/området/innehållet som texten kommer att handla om?

Hur har du fått reda på det?

Vilka händelser i ditt liv kommer du att tänka på när du läser texten?

Vilken bok eller film får texten dig att tänka på?

Vilken händelse (nutida eller historisk) får texten dig att tänka på?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

Visualisera

Hur upplever du personer, platser och händelser i texten?

- Hur ser de ut?
- Hur låter de?
- Hur känns de?

Vad i texten hjälpte dig att skapa de inre bilderna?

Vilka sinnen tar du hjälp av när du skapar dina inre bilder (synen, känslan, hörseln, lukten, smaken)?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

J1

Förtydliga

Vilken information i texten är viktig?

Vad är det du inte förstår – ett ord, ett uttryck, ett begrepp?

Är ordet/begreppet/uttrycket viktigt eller kan du hoppa över det?

Kan du räkna ut vad ordet/begreppet/uttrycket betyder genom att ta hjälp av ...

- vilket sammanhang det står i
- hur det används i meningen
- vilka delar det består av
- vilka släktskap det finns med andra språk
- vilket bildstöd som finns?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

Leta ledtrådar

Vad förstår du och hur vet du att det är så?

Vad står det i texten och vad kan du räkna ut?

Vilka slutsatser kan du dra av informationen i texten?

Vad står uttalat i texten och vad är underförstått?

Vilken information hämtar du i texten för att förstå och vad hämtar du från dina egna kunskaper och erfarenheter?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

Sammanfatta

Vilka fakta var viktiga i texten?

Vilka händelser var viktiga?

Var och när utspelade det sig?

Vilka personer/karaktärer handlade det om?

Vad fick du veta om platsen, tiden, händelserna, personerna, företeelsen ...?

Hur fungerade det?

Varför hände det?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

Granska och värdera

Vad är syftet med texten? Vad handlar den om?

Hur är den strukturerad? Hur är den skriven?

Är innehållet trovärdigt? Är faktauppgifterna korrekta?

Finns källhänvisningar? Vad är fakta, vad är åsikt?

Finns det bilder? Hjälper de dig att förstå innehållet?

Bär, kompletterar, förtydligar eller förstärker de innehållet?

Vilket urval har författaren gjort? Vad har hen valt att ta med?

Vad har hen valt bort? Hur har hen vinklat texten?

Vems perspektiv lyfts fram?

Lyckas författaren förmedla sitt budskap?

Hur använder hen språket? Är hen kunnig/trovärdig?

Vad hade kunnat göras annorlunda?

LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

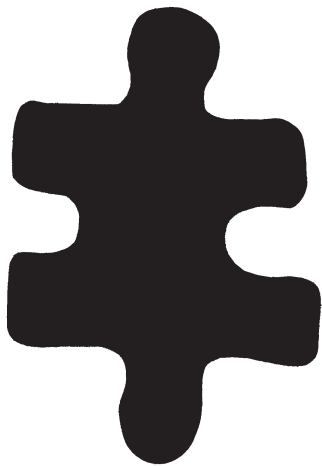

STÅLL FRÅGOR

FÖRUTSPÅ

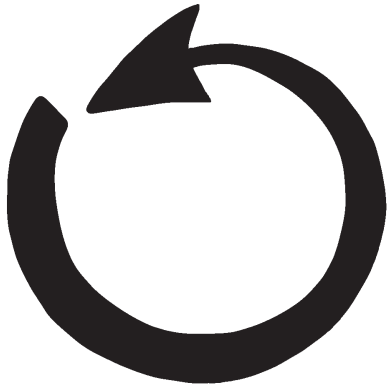
GÖR KOPPLINGAR

VISUALISERA

K1

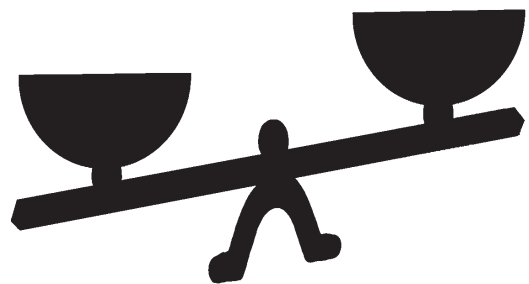
FÖRTYDLIGA

LETA LEDTRÅDAR

SAMMANFATTA

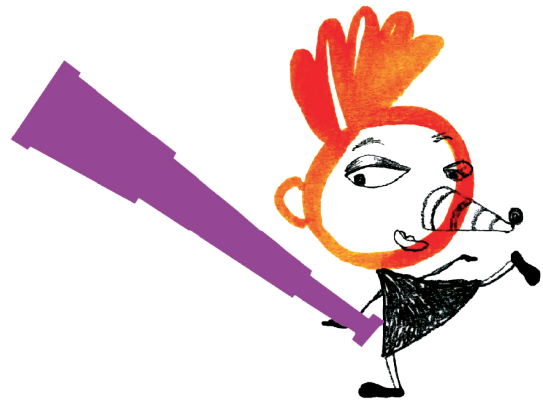
GRANSKA OCH VÄRDERA

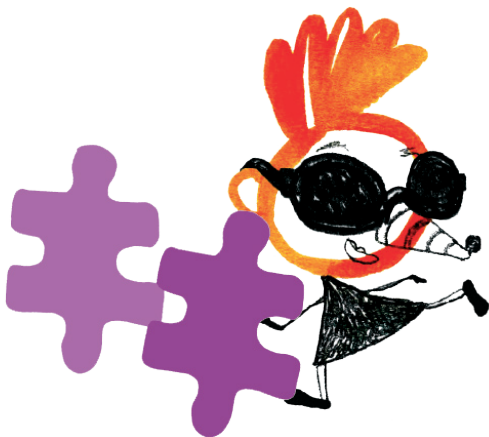
K2

STÄLL FRÅGOR

FÖRUTSPÅ

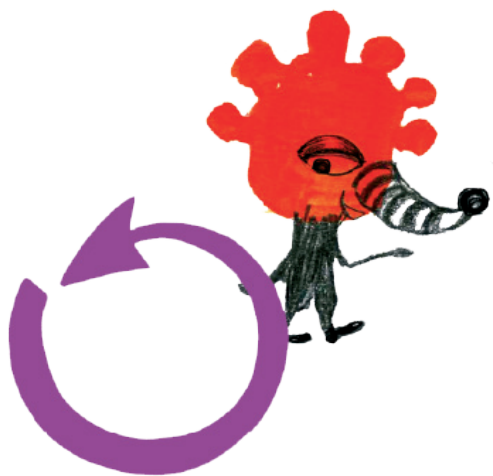
GÖR KOPPLINGAR

VISUALISERA

L1

FÖRTYDLIGA

LETA LEDTRÅDAR

SAMMANFATTA

GRANSKA OCH VÄRDERA

L2

Persongalleri

Diagram illustrating a character gallery structure with seven hand-drawn colored ovals. Each oval contains labels for Name, Role, and Relation. One oval is labeled 'Bokens titel:'.

- Oval 1 (Red):
 - Namn:
 - Roll:
 - Relation:
- Oval 2 (Green):
 - Namn:
 - Roll:
 - Relation:
- Oval 3 (Yellow-Green):
 - Namn:
 - Roll:
 - Relation:
- Oval 4 (Red):
 - Bokens titel:
- Oval 5 (Orange):
 - Namn:
 - Roll:
 - Relation:
- Oval 6 (Teal):
 - Namn:
 - Roll:
 - Relation:
- Oval 7 (Purple):
 - Namn:
 - Roll:
 - Relation:

M

Karaktärsbeskrivning

Namn:

Personlighet/karaktärsdrag:

Ålder:

Utseende:

Relation till övriga karaktärer:

Roll i berättelsen:

N

Träna högläsning

Arbeta tillsammans två och två.

Namn: _____

Du som ska läsa

Välj ut ett textavsnitt. Du bör ha läst texten åtminstone en gång tidigare. Bestäm vad du ska tänka på när du läser den här texten högt för en kamrat.

Jag ska _____

Läs sedan texten högt för kamraten.

Du som ska lyssna

Lyssna på din kamrat när han/hon läser texten högt för dig. Fundera på:

	Ja	Oftast	Nej
1. Läste han/hon texten korrekt?	☐	☐	☐
2. Var det flyt i läsningen?	☐	☐	☐
3. Tog han/hon hänsyn till interpunktionen?	☐	☐	☐
4. Varierade han/hon tonfallet?	☐	☐	☐
5. Betonade han/hon ord eller uttryck på ett bra sätt?	☐	☐	☐

Be kamraten återberätta innehållet i texten.

	Ja	Nästan	Nej
6. Återberättade han/hon med egna ord?	☐	☐	☐
7. Fick han/hon med det viktigaste?	☐	☐	☐

Båda

Utvärdera läsningen med hjälp av frågorna 1–7. Diskutera sedan vad du som läste behöver träna mer på.

Du som läste

Jag behöver träna mer på _____

Byt sedan roller.

Stöd för formativ bedömning i svenska (samtala)

Eleven ...	Nästa steg för eleven	Betygskriterier i svenska för betyget E/C/A i slutet av årskurs 6
<ul style="list-style-type: none">- deltar aktivt i samtalet- uttrycker sig klart och tydligt- håller sig till ämnet- driver samtalet framåt, dvs utvecklar frågeställningen, ger exempel, ställer följdfrågor, ber om förtydliganden- deltar på ett jämnställt sätt i samtalet- omformulerar sig när det är svårt att finna rätt ord		Eleven samtalat om bekanta ämnen på ett sätt som till viss del upprätthåller samtalen / relativt väl / väl.

P1

Stöd för formativ bedömning i svenska (läsa)

Eleven ...	Nästa steg för eleven	Betygskriterier i svenska för betyget E/C/A i slutet av årskurs 6
<ul style="list-style-type: none">- kan avkoda och samtidigt förstå enklare/äldersadekvat/avancerad skönlitteratur och sakprosa- anpassar vid högläsning (av enklare/äldersadekvat/avancerade texter) läshastighet, intonation och frasering för att skapa inlevelse- kan avgöra textens och läsningens syfte och välja läsmetod därefter		Eleven läser skönlitteratur och sakprosateexter för barn och ungdomar med flyt / gott flyt / mycket gott flyt
<ul style="list-style-type: none">- gör kopplingar mellan texten och sig själv, andra texter och/eller omvärlden- visualiserar textens innehåll- letar ledtrådar och tolkar det som är uttalat i texten- förtydligar och reder ut oklarheter i texten med hjälp av olika ordförståelsestrategier- granskar och värderar textens syfte, innehåll och språk samt författarens avsikt, urval och trovärdighet		och visar grundläggande / god / mycket god läsförståelse.
<ul style="list-style-type: none">- återger, sammanfattar och resonerar om olika texters innehåll, handling, budskap ...- vågar uttrycka tankar, idéer och innehåll även om språket inte riktigt räcker till- omformulerar sig när det är svårt att finna rätt ord		Dessutom sammanfattar eleven olika texter med viss / relativt god / god säkerhet. Eleven för också enkla / utvecklade / välutvecklade resonemang om tydligt framträdande budskap i olika texter.

P2

Stöd för formativ bedömning i svenska (informationssökning och källkritik)

Eleven ...	Nästa steg för eleven	Betygskriterier i svenska för betyget E/C/A i slutet av årskurs 6
<ul style="list-style-type: none">- hittar information genom att sökläsa, leta i alfabetiskt ordnade listor och/eller använda digitala sökfunktioner- sovrar bland informationen och väljer ut relevant information- granskar informationen genom att ställa källkritiska frågor: Vem, varför, vad, hur ...?- granskar och värderar textens syfte, innehåll och språk samt författarens avsikt, urval och trovärdighet- använder flera källor för att jämföra informationen		Eleven söker och väljer med viss / relativt god / god säkerhet information från ett avgränsat urval av källor och presenterar informationen med egna formuleringar och ämnesspecifika ord och begrepp. Eleven för enkla / utvecklade / välutvecklade resonemang om informationens användbarhet.
<ul style="list-style-type: none">- kan visa på skillnader och likheter mellan svenska, danska och norska i texter (muntliga eller skriftliga)- kan ge exempel på hur språket i en text (muntlig eller skriftlig) visar <i>när</i> och <i>var</i> texten skrivs/presenterades		Eleven för utifrån givna exempel enkla resonemang om några aspekter av språk och språkbruk i Sverige och Norden.

P3

Stöd för formativ bedömning i svenska som andraspråk (samtala)

Eleven ...	Nästa steg för eleven	Betygskriterier i svenska som andraspråk för betyget E/C/A i slutet av årskurs 6
<ul style="list-style-type: none">- deltar aktivt i samtalet- uttrycker sig klart och tydligt- håller sig till ämnet- driver samtalet framåt, dvs utvecklar frågeställningen, ger exempel, ställer följdfrågor, ber om förtydliganden- deltar på ett jämställt sätt i samtalet		Eleven samtalar om bekanta ämnen på ett sätt som till viss del upprätthåller samtalen / relativt väl / väl. ... Elevens muntliga kommunikation kan i olika grad innehålla andraspråksdrag beroende på den innehållsliga och tankemässiga komplexiteten.

Q1

Stöd för formativ bedömning i svenska som andraspråk (läsa)

Eleven ...	Nästa steg för eleven	Betygskriterier i svenska för betyget E/C/A i slutet av årskurs 6
<ul style="list-style-type: none">- kan avkoda och samtidigt förstå enklare/åldersadekval/avancerad skönlitteratur och sakprosa- anpassar vid högläsning (av enklare/åldersadekval/avancerade texter) läshastighet, intonation och frasering för att skapa inlevelse- kan avgöra textens och läsningens syfte och välja läsmetod därefter		Eleven läser skönlitteratur och sakprosatexter för barn och ungdomar med flyt / gott flyt / mycket gott flyt
<ul style="list-style-type: none">- gör kopplingar mellan texten och sig själv, andra texter och/eller omvärlden- visualiserar textens innehåll - letar ledtrådar och tolkar det som är outtalat i texten- förtydligar och reder ut oklarheter i texten med hjälp av olika ordförståelsestrategier- granskar och värderar textens syfte, innehåll och språk samt författarens avsikt, urval och trovärdighet		och visar grundläggande / god / mycket god läsförståelse.
<ul style="list-style-type: none">- återger, sammanfattar och resonerar om olika texters innehåll, handling, budskap ...- vågar uttrycka tankar, idéer och innehåll även om språket inte riktigt räcker till- omformulerar sig när det är svårt att finna rätt ord- uttrycker sig med vissa andraspraksdrag		Dessutom sammanfattar eleven olika texter med viss / relativt god / god säkerhet. Eleven för också enkla / utvecklade / välutvecklade resonemang om tydligt framträdande budskap i olika texter.

Q2

Stöd för formativ bedömning i svenska som andraspråk (informationssökning och källkritik)

Eleven ...	Nästa steg för eleven	Betygskriterier i svenska för betyget E/C/A i slutet av årskurs 6
<ul style="list-style-type: none">- hittar information genom att sökläsa, leta i alfabetiskt ordnade listor och/eller använda digitala sökfunktioner- sovrar bland informationen och väljer ut relevant information- granskar informationen genom att ställa källkritiska frågor: Vem, varför, vad, hur ...?- granskar och värderar textens syfte, innehåll och språk samt författarens avsikt, urval och trovärdighet- använder flera källor för att jämföra informationen		Eleven söker och väljer med viss / relativt god / god säkerhet information från ett avgränsat urval av källor och presenterar informationen med egna formuleringar och ämnesspecifika ord och begrepp. Eleven för enkla / utvecklade / välutvecklade resonemang om informationens användbarhet.

Q3

Tänk alla millioner år

Tänk alla millioner år
som inte du var född
Då fanns det gräs och träd
och flugor
Men inte samma gräs
som nu
och inte samma träd
och inte samma flugor

Tänk alla millioner år
som inte du var född
Då fanns det hus
och djur och stigar
Men inte samma hus
som nu
och inte samma djur
och inte samma stigar

Tänk alla millioner år
som inte du var född
Då fanns det människor
som nu
och hav och stenar
Men inte samma människor
som nu
men samma hav
och samma stenar.

Av Barbro Lindgren, ur *Gröngölingen är på väg. Dikter för barn och andra*, Rabén & Sjögren, 1974.
Från *Barnens versbok*, En bok för alla, 1986.

BarfotaSigrid

Ur *SigriddSagor* av Rose och Rebecka Lagercrantz

En dag när Sigrid vaknade var det så kallt att andedräkten rök i luften. Det var en söndagsmorgon i mitten på 1300-talet när digerdöden härjade, eller pesten som man också säger.

Den hemska farsoten började med att man fick svarta bölder på kroppen och slutade med döden. Inte alltid, men väldigt ofta.

Kungen som regerade då, sa att den var Guds straff för att människorna hade blivit så onda. Nu måste alla bättra sig. För att visa att man tänkte göra det måste man gå barfota till kyrkan. Både män och kvinnor, gamla och unga. Barn också.

Så var det den dagen som det handlar om här. Sigrid skulle gå barfota hela långa vägen genom skogen. Det värsta var att hon måste gå ensam, för hennes mormor var sjuk. Och mörkt var det ute. Och mörkt var det inne.

Det enda som syntes var glöden i eldstaden. Plötsligt rasslade det till. Vad var det?

Bara en råtta.

Sigrid var så rädd för allt som rörde sig i mörkret, för rövare och björn och varg.

Hon bävade för att gå ensam hela långa vägen till kyrkan. Och kallt var det. Den första snön hade just fallit. Hon bävade för att lämna den varma fällen och gå barfota i snön.

Det skulle inte dröja länge förrän det kändes som hon inte hade några fötter kvar, tänkte hon. Bara två frusna knölar.

Hon hörde sin mormor hosta länge och ihåligt borta i den andra fällen.

Mest av allt bävade Sigrid för vad som skulle hända om hennes mormor inte blev frisk igen. Hur skulle det bli med Sigrid då?

Hon skulle bli alldeles ensam i världen.

Så låg Sigrid och tänkte i gryningen. Vad skulle hända med henne om hennes mormor inte blev frisk?

Då måste hon ge sig ut på vägarna och tigga.

Ibland försökte hon stiga upp, men det gick inte. Till slut gav hon upp och sjönk i sömn igen.

Hon vaknade inte förrän hon hörde sin mormors svaga stämma:

”Sigrid? Sover du fortfarande?”

Då for hon upp ur bädden.

”Vänta lite”, hörde hon sin mormor säga. ”Vänta tills jag har kokat gröt åt dig. Jag känner mig lite bättre idag. Jag tror det har vänt!”

Och Sigrid fick ligga och lata sig en stund till, medan hennes mormor tände ett fat med talg. Vaxljus hade de inte råd med, det hade nästan inga människor. Och stearinljus var inte uppfunna än. Men de hade talg, djurfett som de stoppade en veke i. Det osade och luktade illa, men det blev ljusare i stugan.

Sen la mormor ved på elden så att den flammade upp och det blev varmare också.

Den här söndagen behövde Sigrid inte ge sig av till kyrkan förrän det hade ljusnat. Och just när hon skulle gå, kom hennes mormor och stack ett par skinnbitar i händerna på henne.

”Sätt de här på fötterna”, sa hon, ”så att du inte blir sjuk och får ont i bröstet som jag.”

Och Sigrid trädde på sig skinnbitarna och fäste dem med lite garn och skyndade iväg. Inte förrän hon närmade sig kyrkan, tog hon av dem och gömde dem bakom en sten.

Det var bara sista biten hon lydde kungen och gick barfota.

Nej, hon gick inte, hon sprang!

Hon sprang så fort att fötterna knappt nuddade vid marken.

När hon kom fram var kyrkporten stängd. Alla hade gått in för länge sen.

Sigrid tog sats och sköt upp den tunga, mörka porten. Sen smög hon sig in och ställde sig bland de andra på det kalla golvet. För det fanns ingenstans att sitta i kyrkorna på den tiden, bara två bänkar längs med väggarna för dem som var gamla.

Men det gjorde inget att Sigrid måste stå. Inte den här dagen, när hennes mormor började känna sig bättre.

Det kanske inte är så mycket att tala om sex, sju hundra år senare. Att en gumma inte hade fått pesten, bara lunginflammation, som hon inte dog av. Men det är nog vad Sigrid skulle ha önskat ifall någon hade frågat henne.

”Berätta om det!” skulle hon säga. ”Berätta om den dagen när min mormor inte dog, utan steg upp ur fällen och tände elden istället. Och kokade gröt åt mig och levde hela resten av livet!”

Änglarna gråter

Ur *Niccolo Bruni & piraterna* av Gudrun Wessnert

Hos kungaparet bodde och arbetade Lucia. En sen kväll i maj stod hon med en påse i handen på Gåsgränd, där Sketna Gertrud hade sin Pastej- och Syltebod. Gertrud var Lucias och tvillingflickornas mor.

Lucia gick in på gården och hörde hur det väsnades i skrubben bredvid dasset. Hon visste vad skrubben brukade användas till. Den gamla dörren gnisslade när hon öppnade den.

- Där sitter ni, sa Lucia, inte alltför förvånad.
- Ja, här sitter vi, sa Agnes, och är förtappade.
- Ni sitter väl snarare inlåsta, sa Lucia.
- Inlåsta och förtappade, sa Niccolo med gravallvarlig min.
- Vad är det som har hänt nu? frågade Lucia.
- Ett hyss som urartade, snörvlade Agatha.
- Det brukar de väl göra, sa Lucia.

Hon nickade åt Niccolo.

– Bäst att du går hem till din fostermor, sa hon. Och ni båda följer med mig. Niccolo Bruni lommade iväg och flickorna gick med sin storasyster.

- Vad har du i påsen? frågade Agnes.
- Ett mirakelmedel, sa Lucia.
- Så bra, sa Agatha, för far är sjuk ...

Agatha hann knappt avsluta meningen då Gertrud slog upp porten. Där stod deras mor, blank i ögonen.

– Du får inte komma in! sa hon innan Lucia ens hade öppnat munnen. Peder är sjuk.

Tvillingflickorna sa ingenting, de stod och tryckte bakom Lucia.

- Ja, mor, sa Lucia. Jag fick just veta. Är det ...?
- Ja ... det är det.

Ingen av dem ville nämna det hemska ordet. Som om ett förnekande skulle hjälpa mot sjukdomen. Fick man den värsta varianten, lungpest, och blev sjuk på kvällen kunde man vara död innan solen gick upp nästa dag.

Peder var Gertruds nye man. Med honom hade hon flera barn.

– Jag skulle kunna gå till världens ände, suckade Gertrud, bara han inte går ifrån mig. Då blir jag änka en andra gång.

– Det var därför jag kom, sa Lucia. Ifall ni skulle bli sjuka. Lucia höll upp tygpåsen.

– Här är theriak. Ge Peder en sked av det! Och tvillingarna.

Gertrud såg misstänksamt på påsen.

– Var har du fått den ifrån?

– Från drottning Blanka, sa Lucia. Hon hälsar till er alla. Hur är det med de små?

Lucia menade sina halvbröder.

– Småpojarna har jag skickat till min kusin i Knivsta, sa Gertrud. Men tvillingarna kan ingen annan än jag själv ta hand om.

Hon tittade strängt på Agnes och Agatha.

– Ni är hopplösa. Gör aldrig som ni blir tillsagda. Jag har ju sagt att ni inte får hålla ihop med den där Niccolo!

– Det var Lucia som släppte ut oss, sa Agnes och försökte se **svårmodig** ut.

– Vi gjorde ingenting, sa Agatha.

– Nej, sa deras mor, det brukar ni aldrig göra. Gå nu genast till sängs!

– Vi vill vara med Lucia, sa flickorna i mun på varandra.

– Gör som mor säger, sa Lucia. Var lydiga nu när er far är sjuk.

– Har du inget gott till oss från Slottet?

Agnes såg **vädjande** på sin storasyster. Hon älskade allt som var sött och letade ofta efter sin mors undangömda honungskrukor.

– Jo, sa Lucia och fiskade fram två **gyllenbruna** kakor ur sin väska. Kärlekskakor från Florens. Var så goda!

Flickornas ögon lyste.

– Får vi äta dem med en gång? frågade Agatha.

– Gör det! sa Gertrud, annars äter jag upp dem.

Tvillingarna drog sig snabbt undan med kakorna och försvann in i huset.

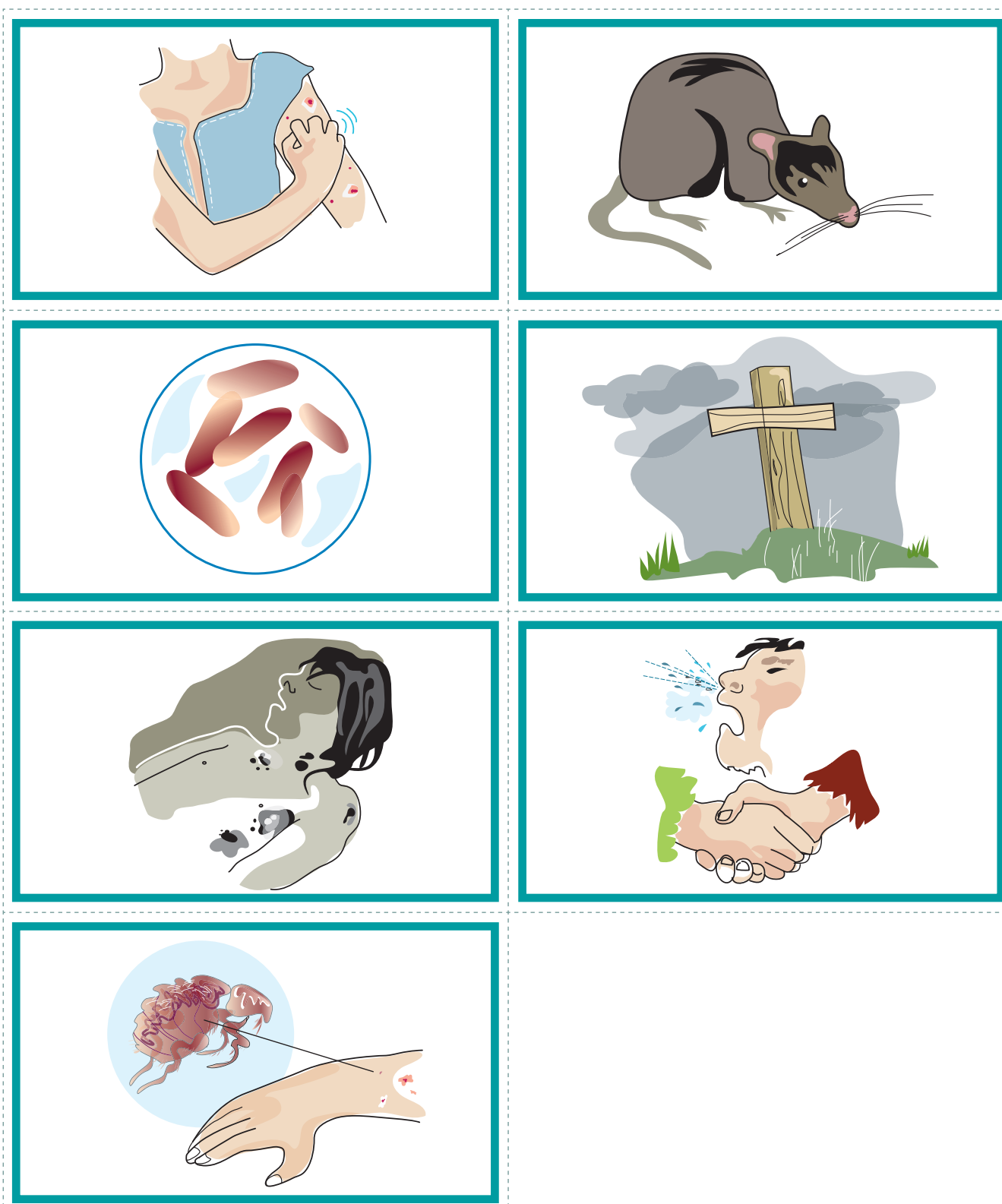
Lucia skrattade men blev snart allvarlig igen.

– Mor, sa hon, om du blir sjuk vet jag inte vad jag ska ta mig till.

– Du ska inte tänka på det, Lucia, sa Gertrud. Gå tillbaka nu och hälsa Drottningen och tacka.

Mörkret föll, en lös fönsterlucka slog i vinden. Båda rös, tog tag i varandras händer och kramade dem.

Pesten

Digerdöden (pesten) orsakades av en bakterie som heter *Yersinia pestis*. Bakterien är mycket kraftfull och slår ut immunförsvaret hos den som blir smittad.

Blev man sjuk i böldpest fick man först stora bölder på kroppen. När sjukdomen spreds till blodet fick man stora svarta fläckar på kroppen. Blev man sjuk i lungpest hostade man blod.

Pesten angrep i första hand gnagare (råttor och möss). I pälsen på svartråttorna fanns de gott om loppor. De sög i sig de smittade råttornas blod.

När lopporna sedan bet människor förde de pestbakterierna vidare till dem.

Drabbades man av pesten hade man väldigt liten chans att överleva och de flesta dog inom loppet av några dagar.

Eftersom man inte var så noga med hygien under medeltiden, spreds smittan vidare när man till exempel hälsade på varandra eller nös.

När människorna kliade på betten gick de sönder och människorna fick smittat blod på händerna.

Medeltida läkekonst

läkekonst	ett symptom
mässling	lunginflammation
en metod	en kur
en kirurg	en munk
en nunna	ett kloster
en ört	ett pulver
en salva	ett botemedel
en åkomma	en bön
en smed	en tång
ett omslag	ett besvär

glöd	buljong
spenat	kål
hälsa	en blodåder
feber	klåda
utslag	hosta
svullnad	illamående
värk	ett sår
blodförlust	en igel
en ordination	en häl
en larv	en blödning

Medeltida läkekonst

På medeltiden visste man inte så mycket om vad det var som orsakade sjukdomar eller hur de spreds. Många människor dog därför i sjukdomar som vi idag kan förebygga eller bota, till exempel mässling och lunginflammation.

Medicinsk kunskap

Det fanns väldigt få människor som hade någon form av medicinsk utbildning på medeltiden. De första kirurgerna var faktiskt ofta frisörer! Man lärde sig hur människokroppen såg ut genom att dissekera döda människor, vilket innebar att man skar upp kropparna och ritade av hur de såg ut inuti. På så sätt lärde man sig mer och mer om hur kroppen fungerade och kunde utveckla nya och bättre metoder för att bota olika sjukdomar.

Läkekunniga män och kvinnor

Om man var sjuk eller skadad gick man ofta till de kvinnor eller män som ansågs vara läkekunniga. Ibland hjälpte deras kurer, ibland inte. Munkarna och nunnorna i klostren var också kända för att kunna bota sjukdomar. I klostren fanns trädgårdar där munkarna eller nunnorna odlade olika örter, som de bland annat använde till att göra olika slags mediciner. Vissa av dessa örter används än idag för att lindra besvär, stärka hälsan eller bota sjukdomar.

Åderlåtning

Eftersom man trodde att sjukdomar orsakades av onda andar, så handlade många botemedel om att på olika sätt driva eller suga ut onda andar ur kroppen. Många av de som var läkekunniga trodde att sjukdomen satt i blodet. Därför använde man sig ofta av så kallad åderlåtning. Det innebar att man skar upp patientens blodåder och lät det "sjuka" blodet rinna ut. Ibland använde man sig av blodiglar som sög ut blodet. Många patienter dog då av blodförlust, eftersom det är farligt att förlora för mycket blod.

Doktor Medeltid

"Som du vet, visste inte jag och mina kollegor lika mycket om kroppen och dess sjukdomar som 2000-talets läkare gör, men vi gjorde så gott vi kunde. Här är några ordinationer du kanske skulle ha fått om du gått till en av oss för att få hjälp med någon av dessa vanliga åkommor.

Kikhosta

Ta in barnet i en ladugård och låt det andas in lukten av får, kor eller hästar. Håll barnet i hämlarna och svinga det fram och tillbaka i luften.

Slemhosta

Koka buljong på timjan och häll i en skål.

Håll huvudet över skålen, placera en duk över huvudet och andas in ångorna. Fungerar slemlösande och lindrar hosta.

Huvudvärk

Vid återkommande huvudvärk, borra ett hål i skallbenet så att de onda andarna kan slippa ut.

Bränn torkat musskinn och mal det till pulver. Blanda pulvret med vinäger och smörj sedan huvudet med salvan.

Värk

Koka vallört eller rosmarin till en gröt. Lägg gröten i ett tygstycke, ett så kallat grötomslag, och lägg det på den kroppsdel som värker.

Svullnad

Lägg ett grötomslag gjort på timjan på svullnaden.

Magont

Ät mat marinerad och tillagad i olivolja, fisksaft och salt varje morgon.

Undvik bröd och drick antingen spenat- eller kåljuice.

Koka buljong på dill och drick en kopp varje morgon och kväll.

Öroninflammation

Koka tre levande spindlar i olja. Droppa sedan lite av oljan i det värkande örat.

Tandvärk

Skriv en bön på en lapp. Läs bönen tre gånger och bränn sedan upp lappen.

Tänd ett stearinljus och stoppa in det i munnen. Röken dödar larverna som orsakar smärtan och gör att de ramlar ut ur munnen.

Gå till en smed och be honom dra ut tanden med en tång.

Sår

Värm ett brännjärn över öppen eld. Bränn såret med det glödheta brännjärnet för att stoppa blödningen. Häll sedan kokande olja i såret.

Djur

Ulliga, bulliga, mulliga djur
som är goda och gulliga till sin natur
och brokiga, krokiga, tokiga djur
kan du plötsligt se om du har tur.

Och slickiga, stickiga, prickiga djur
och djur som har ränder som aldrig går ur.
Och spretiga, smetiga, kletiga djur
som kliver och klafsar i ur och skur.

Och bräckliga, spräckliga, äckliga djur
och förskräckliga odjur som ligger på lur.
Strängt taget är människan också ett djur
men ett djur med kultur – eller hur?

Av Lennart Hellsing, ur *Djurbok*, Rabén & Sjögren, 1989.
Från *Djurriket, Min nya skattkammare*, Natur och Kultur, 1990.

Tema 2

Den listiga planen

BÖRJAN Inledning	MITTEN Handling med hinder och förhinder	SLUTET Avslutning
Vem och vad handlar berättelsen om?	Vilka utmaningar stöter huvudkaraktären på? Hur löses utmaningarna?	Hur gick det? Blev huvudkaraktären nöjd eller besviken?

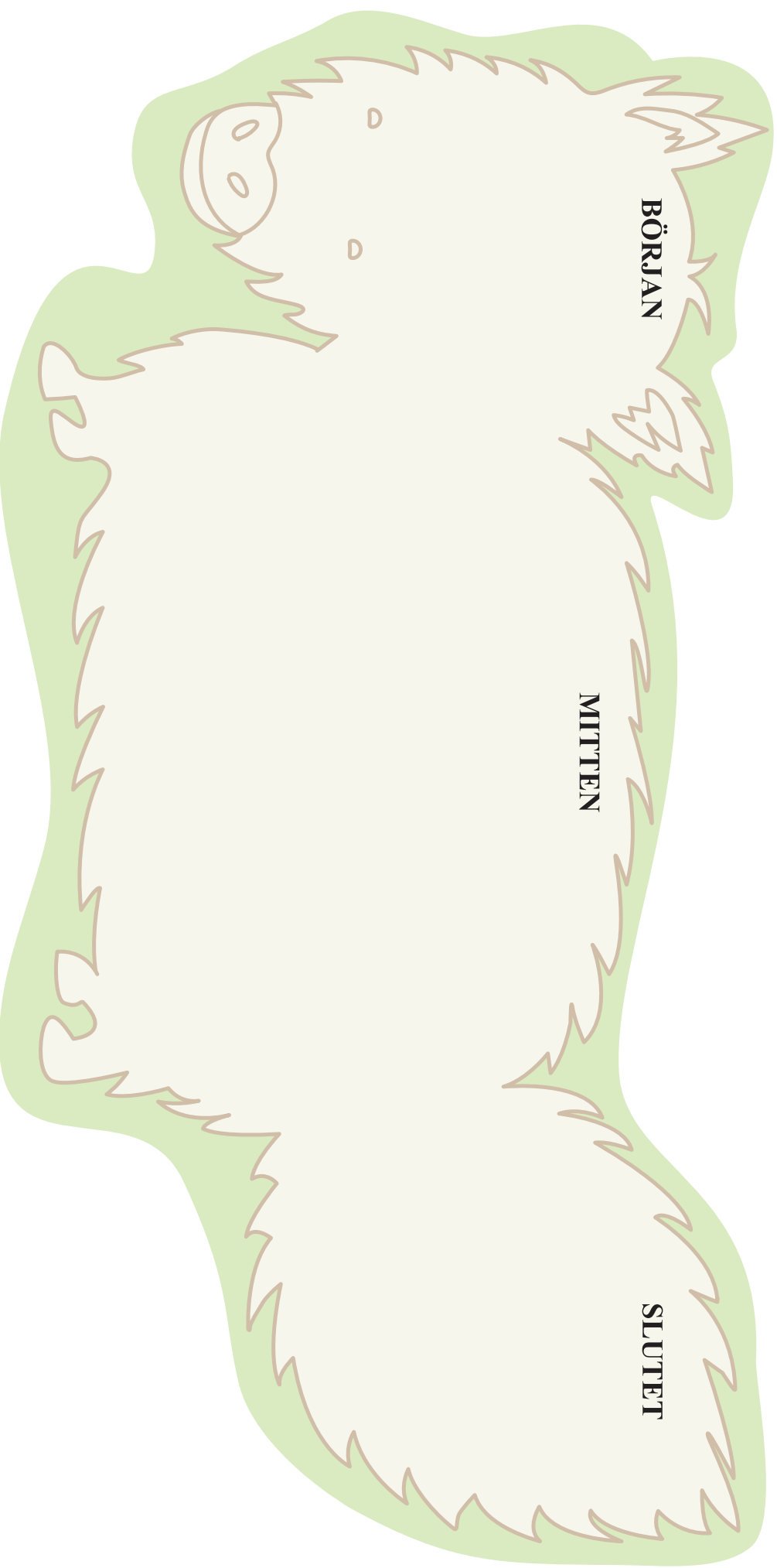

8a

Tema 2

Berättelsedjuret

8b

Tema 2

9

Sanoma Utbildning. ZickZack 4 Lärummet Lärarhandledning. Kopiering tillåten.

BESKRIVANDE TEXT

Kaskeloten

Kaskeloten är en val, den största av tandvalarna, och det djupast levande däggjuret i världen.

Det finns kaskeloter i alla stora hav, men de föredrar isfria djupa vatten, helst där det är minst tusen meter djupt.

Kaskeloterna blir ungefär 18–20 meter långa och väger upp till 50 ton. Deras huvuden är fyrkantiga och mycket stora, de utgör en tredjedel av djurets hela längd. I den smala underkäken finns 20 cm långa tänder och i överkäken finns det utsparningar (håligheter) för dem. På vänstra sidan av huvudet sitter ett blåshål. Ryggfenan är ganska liten men stjärtfenorna är långa. I huvudet har kaskeloterna ett cirka två ton tungt organ som är fyllt av ett oljeliknande ämne. Man vet inte säkert vad det används till, men det finns lite olika teorier:

- Att det hjälper kaskeloterna att kontrollera sin lyftkraft i vattnet.
- Att det gör huvudet tungt så att det kan användas som stötvapen.
- Att det hjälper kaskeloterna att lokalisera varifrån ljud kommer.
- Att det motverkar att kaskeloterna drabbas av dykarsjuka.

Kaskeloterna lever i flockar, honorna och ungarna för sig och de äldre hanarna för sig. Vart tredje till vart sjätte år föder honorna en kalv. Kalven är cirka fyra meter lång och väger ungefär ett ton när den föds. Den dias av honan i upp till två år, därefter får den hitta föda på egen hand, även om den tas om hand i cirka tio. En kaskelot kan bli mer än 70 år gammal.

Kaskeloternas naturliga fiender är späckhuggarna, som ibland attackerar kalvarna. Honorna bildar då en ring runt kalvarna för att skydda dem. Antingen slåss de med de långa stjärtfenorna eller så vänder de sig åt andra hållet och slåss med tänderna.

Födan består huvudsakligen av bläckfiskar (även jättebläckfiskar) och rockor. När kaskeloterna jagar dyker de mycket djupt, oftast 350 meter men ibland mer än 1000 meter. Dyken kan pågå i mer än en timme.

Kaskeloterna kan alstra mycket starka klickljud, upp till 230 dB, vilket är det starkaste ljud något djur kan åstadkomma. Man vet inte vad ljuden fyller för funktion. Kanske använder kaskeloterna klickljuden för att kommunicera med varandra, när de jagar, för att skrämmas eller för att orientera sig.

Kan djur prata?

Hotellet vid havet

Hotellet vid havet
om vintern är stängt,
och släckta de lampor
som glimmat och blänkt.
Så tom ligger salen
där dansen har gått,
och vintervind tjuter
och saltskummet stänker
mot spökvita murar,
och havet är grått.

En kväll i november
jag kom där förbi.
Då hörde jag plötsligt
en spökmelodi,
och lamporna tändes
i hall och i sal.
Ett vimmel av gäster
och kypare såg jag,
och alla var spöken
på spökenas bal.

Där dansade damer
på knotiga ben,
och dödkallar blänkte
i lampornas sken,
och kypare rände
med hummer och vin.
Ett band på estraden
besörjde musiken,
och lakanen svängde
till valsmelodin.

Så tystnar den plötsligt,
var lampa är släckt.
Det sveper emot mig
en isande fläkt.
Så tom ligger salen
där dansen har gått,
och vintervind tjuter
och saltskummet stänker
mot spökvita murar,
och havet är grått.

Av Britt G. Hallqvist, ur *Spöken, pirater,
kamrater*, AB, 1978.
Från *Poesiboken, Min nya skattkammare*,
Natur och Kultur, 1983.

Rösten i natten

Elsa och Lonny hade gått vilse	ur sängkläderna.
När mörkret började falla	i den stora skogen.
De gick in genom	under en gran.
De skakade dammet	det dundrade mot taket.
Regnet vräkte ner så att	hade brunnit ner under natten.
En blixt lyste upp	den gamla trasiga dörren.
En röst sa att de skulle	såg en liten stuga.
Elsa och Lonny tog skydd	en vägg som de kände igen.
På morgonen såg de	den gamla stugan.
Gubben Åkerlunds gamla stuga	ge sig iväg.

Huset Lunabo i byn Rädslan

En annorlunda familj

En annorlunda familj

Fabian och hans familj kunde inte bo kvar längre utan de tvingades fly för sina liv.

För människor är centralvärme en mycket praktisk uppfinning, men för spöken är den långt ifrån hälsosam.

Runt Craggyford växte nu en semesterby fram och slottet byggdes om från golv till tak och fick elektricitet, en restaurang, en biograf, ett diskotek och det värsta av allt, centralvärme!

Fabian hade levt tryggt och lyckligt med sin familj på slottet Craggyford i över 500 år och märkte inte alls av att omvärlden började förändras allt mer.

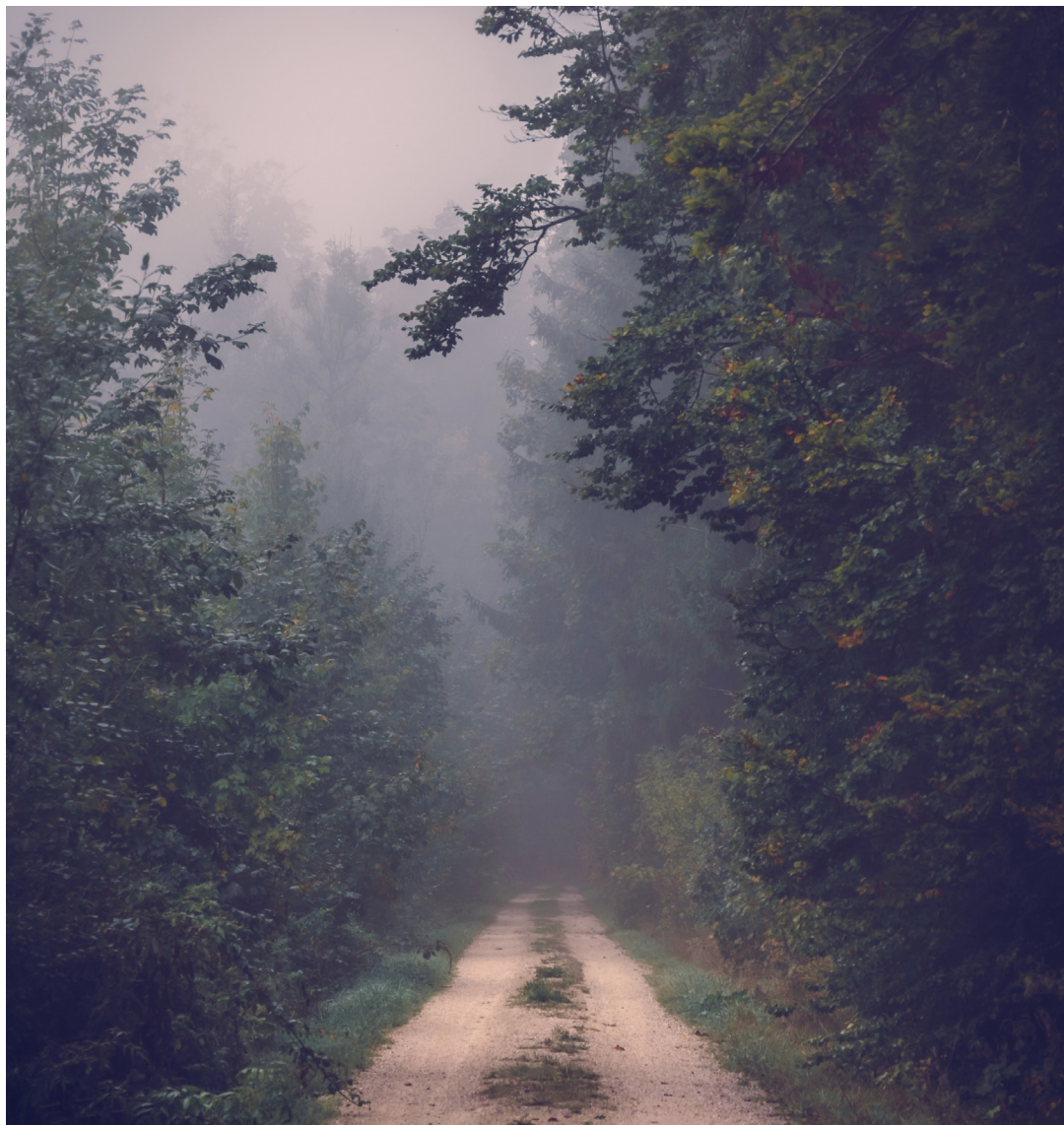
Även Craggyford och dess omgivning invaderades snart av grävskopor och byggnadsarbetare.

Centralvärmen gör nämligen så att spökenas ektoplasma blir alldeles torr och skrumpen.

Men runt om i England började övergivna och förfallna gamla byggnader förändras allt mer när de rustades upp och moderniserades.

Marteboljuset

Marteboljuset

T	R	O	L	L
M	Z	L	T	B
S	H	Ä	X	A
G	B	K	F	X
T	O	M	T	E

Spökligt

Sätt lite häftmassa runt
flaskans öppning.

Tryck fast pingisbollen
på häftmassan.

Klipp bort en bit
av A4-papperet så att
det bildas en kvadrat.

Doppa papperet
i bunken med vatten.

Lägg det blöta papperet över
pingisbollen. När papperet är torrt,
ta bort det från flaskan.

Trä tråden genom nålen. Dra sedan
tråden genom spökets huvud.
Gör en ögla och fäst tråden genom
att göra en dubbelknut.

Rita dit ögon och mun och
dekorera spöket.

Häng upp spöket
på en lämplig plats.

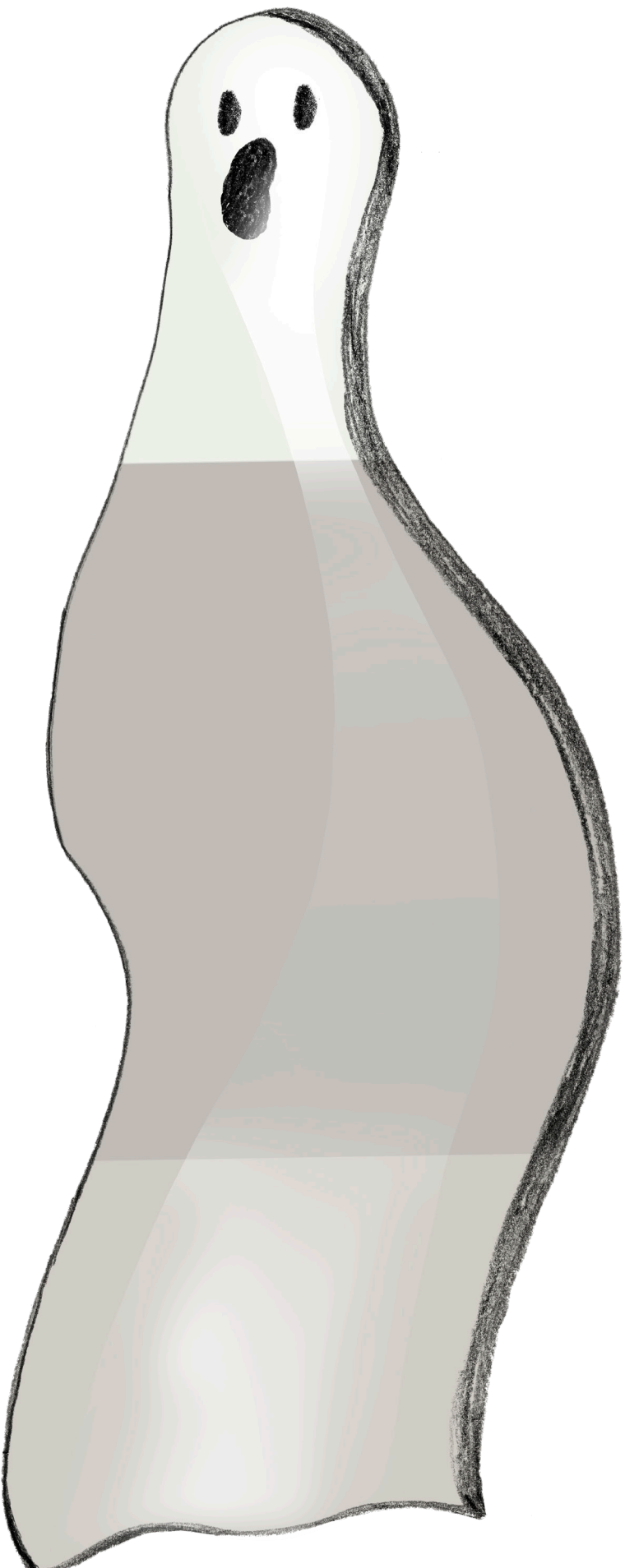

Spöklikt

En dag när jag var på väg hem från jobbet gick jag vilse.

Utan att jag visste hur det gick till befann jag mig i en skogsdunge med en stuga i mitten. Jag knackade på, men ingen öppnade. Dörren var olåst, så jag gick in. Så fort jag steg över tröskeln kände jag mig dödstrött. Jag gick fram till den gamla sängen och la mig ner. Då fick jag syn på tavlorna på väggarna. Jag såg inte så mycket i mörkret, men ansiktena på tavlorna var bleka och ögonen såg elaka ut. Till slut somnade jag.

När jag vaknade på morgonen var tavlorna borta. Det enda som fanns på stugans väggar var fönster.

Spökligt

Angår det dej kanske?

Angår det dej kanske
vad jag gör?
Och vad jag tänker?
Angår det mej kanske
vad du gör?
Och vad du tänker?
Angår vi varandra kanske?
Du och jag och alla vi
som råkar leva här?
just nu
och som det hänger på
hur det ska bli i världen
Angår vi varandra kanske?
Kanske det ja
Kanske

Av Ingrid Sjöstrand ur *Samlade fundror*,
Bonniers, 1977.

Är det därför, Carrie?

Ur *Skuggan i spelkoden* av Eira A. Ekre

Den här kvällen äter Afia och hennes mamma för en gångs skull middag tillsammans. De äter pizza som mamma har köpt med sig på väg hem från jobbet. Afia är sur och frågar:

”Så hur många år ska ni jobba med det här spelet? Tillräckligt länge för att du ska missa att jag tar studenten?”

Mamma sluter ögonen och nyper med fingrarna över näsan. ”Nej Afia, jag kommer inte att missa din student.”

De sitter tysta länge. Pizzan tar slut. Kartongen slängs i returen. Mamma kokar kaffe, för hon ska såklart stanna uppe och spela.

”Det är inte så lätt, Afia.” Hon står hopsjunken med ryggen mot Afia och pysslar med kaffekannan. Afia misstänker att hon döljer sitt ansikte med flit. På sätt och vis är det inte rättvist. Hon är fortfarande arg, men nu verkar mamma vara ledsen på riktigt. Då måste Afia försöka muntra upp henne. Det finns inget värre än ledsna föräldrar.

”Så det där augmented reality-spelet ... Vad handlar det om?”

Mamma vänder sig om och tittar förvånad på Afia. Hennes mun är ett smalt streck. ”Vi behöver inte prata om det om du inte vill. Vi kan prata om annat. Kanske ... skolan?”

Afia himlar med ögonen. ”Jag frågade för att jag vill veta.”

- Varför är Afia sur?
- Varför ställer hon den här frågan?
- Varför blir de tysta en lång stund?
- Varför vänder mamma ryggen mot Afia?
- Varför får Afia dåligt samvete?
- Varför blir mamma förvånad?
- Varför säger mamma att de inte behöver prata om spelet?

Är det därför, Carrie?

Ur *Skuggan i spelkoden* av Eira A. Ekre

”Får jag testa ert nya spel?”

Mamma ser ut som om Afia just sagt att hon tänkt rymma med en cirkus. ”Va?”

”Ja, alltså, finns det något att göra i det? För det skulle vara ... kul ... att se vad du jobbar med.”

”Oj! Ja, okej. Det får du absolut göra. Jag kan ladda ner det på din mobil, men jag måste logga in på ett par sidor och så ... Kan jag få låna den?”

Mobilen? Inte riktigt vad Afia hade förväntat sig. Men hon låser upp sin mobil och ger den till mamma. ”Här. Jag går till mitt rum, du kan väl bara ge mig den när du är klar?”

Mamma svarar inte ens. Hon håller redan på att skriva in en lång rad tecken i webbläsaren. Afia går förbi vardagsrummet först. Kollar under tekebänken, under bokhyllan och till slut under soffan. Där ligger Carrie, längst in. Hennes stora ögon blänker som strålkastare.

”Sluta, Carrie, det finns inget att vara rädd för.”

Afia viftar med fingrarna framför katten. Försöker få henne att börja leka. Eller attackera. Vad som helst för att få ut henne.

”Men kom då, din tönt.”

Carrie väser kort, men sen kryper hon långsamt ut från sitt gömställe. När hon är inom räckhåll fångar Afia in henne och kramar henne hårt. ”Kattskrälle. Kom så går vi och lägger oss.”

Mamma kommer in i hennes rum ett par minuter senare och ger Afia mobilen. Hon ger mamma en smal blick. ”Tack. Men bara så att du vet, jag gillar fortfarande inte spel. Jag kollar på det här för din skull.”

Mamma nickar. ”Jag är glad att du vill testa.”

Sen stänger hon försiktigt dörren bakom sig.

Först tänker Afia inte ens spela, men appen är ju precis där. En knallgrön logga med guldig text. Till slut klickar hon på den. Mobilkameran går igång och Afia ser sina ben på skärmen. Hon riktar mobilen ut i rummet. Ingenting händer.

Men så vinklar hon skärmen, och gnistor börjar flyga genom rummet. Sprickor dyker upp i hennes vägg. Hon kollar över mobilkanten för att försäkra sig om att det bara är i spelet. Sen hör hon ljud. Pipande, arga läten – som ekorrar på steroider.

I nästa sekund dyker en figur upp. Den står på golvet och når nästan upp över kanten på Afias säng. Den ser lite ut som en pingvin, med samma kroppsform och näbb. Fast näbben har en massa tänder, och varelsen har inte hud eller fjädrar – den är täckt av gröna fjäll. Pingvingrejen stirrar på Afia med ögon stora som tennisbolllar. Pupillerna är knallgula.

Sen öppnar den näbben och skriker Afia rakt i ansiktet. Hon tappar telefonen, och Carrie störtar upp från sängen. Kastar sig rakt ut på golvet, där varelsen stod i spelet. Hon fräser och viftar med tassarna.

Afia plockar upp mobilen. Vänder kameran mot rummet igen. Och där ser hon varelsen. Den står helt vänd mot Carrie nu, skriker åt katten och viftar med sina fjällklädda vingar. Carrie väser ilsket och hoppar fram och tillbaka på golvet. Hennes svans står rakt upp.

Så många tankar rusar genom Afias huvud samtidigt. Det är som om hon inte förstår vad hon ser. Att det måste finnas en logisk förklaring någonstans. Men den logiska förklaringen är rakt framför ögonen på henne.

Afia harklar sig. När hon väl hittar sin röst stammar hon:

”Carrie, kan du ... se den?”

Carrie vänder sina stora kattögon mot Afia. Hon verkar tycka att Afia är löjlig som pratar med henne som om hon kunde svara. Sen vänder hon blicken mot pingvindjuret igen och dyker väsende framåt med uppspärrade klor. Afias hand skakar. Hon tittar på slagsmålet genom mobilkameran. Pingvingrejen spottar och väser. Carrie tjuter till och rusar mot dörren.

Hon hoppar för att nå handtaget, försöker desperat komma undan. Pingvingrejen rör sig långsamt och vaggande mot katten. Plötsligt flyger den iväg genom rummet och slår emot Afias bokhylla. Det är som om någon slagit till den hårt, men Afia ser inget annat hologram. Pingvingrejen reser sig och tittar inte på Carrie längre. Istället vänder den sig rakt ut mot rummet och börjar tjattra som en arg skata. Det ser ut som om den pratar med någon, fast ingen är där, inte ens på spelskärmen.

Medan pingvingrejen är distraherad springer Afia fram till Carrie, lyfter upp henne i famnen och knuffar upp dörren. Katten darrar i hennes armar. Afia försöker trösta henne, men är själv för uppjagad. Hjärtat rusar snabbare än trummorna i en emolåt.

Hon står i hallen en lång stund, tills hon kan andas normalt och Carrie slappnar av i hennes famn.

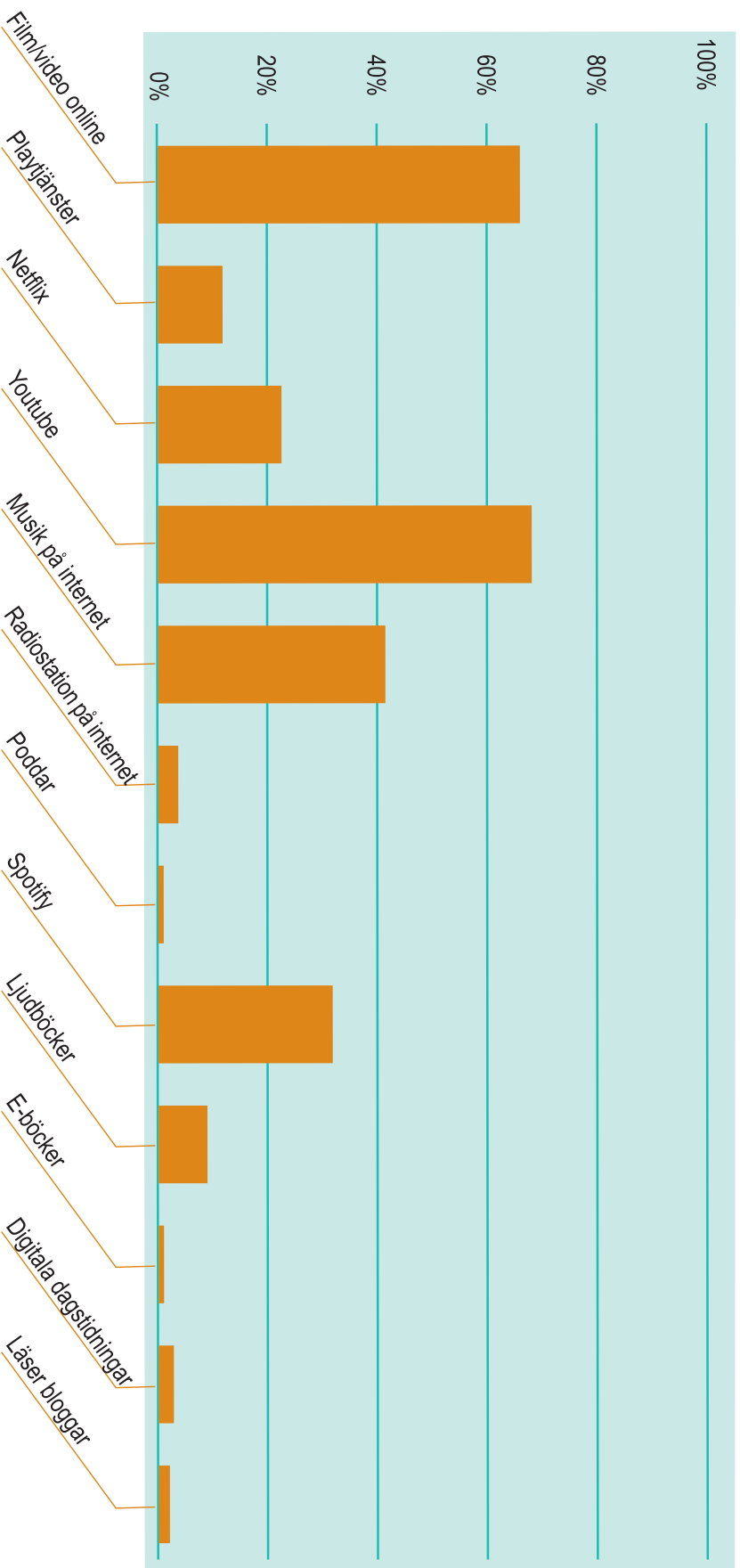
Afia gör sitt bästa för att tänka logiskt och övertyga sig själv att hon bara inbillat sig. Men Carrie är ju beviset på att det hon såg var på riktigt. Att pingvingrejen finns på riktigt! Plötsligt slår det henne: Tänk om pingvingrejen är där, även när spelet inte är igång? Afia lyfter upp Carrie och tittar henne i ögonen.

”Är det därför du alltid slåss i tomma luften, Carrie?”

Carrie svarar inte. Hon stirrar på Afia med tom blick, och slickar sin nos.

Internet – till vad, för vem och hur ofta?

Andel av mellanstadiebarnen (11–13 år) som använde nämnda medier på internet dagligen, år 2019.

Min bästa kamrat

En gång var vi ute och åkte
med tåget pappa och jag.
På järnvägsstationen i Hallsberg
stannade tåget ett tag.
Ett annat tåg stod bredvid oss
och i fönstret satt det en tjej.
Vi tittade på varandra
då vinkade hon till mej.

Då vinkade jag tillbaka
hon såg så glad ut och rar.
Jag ville gå över till henne
men jag måste ju stanna kvar.
Då började tågen att åka,
fast jag skrek vänta ett tag!
Vi har inte ens hunnit träffas
nånting den där flickan och jag.

Men tåget och fönstret hon satt i
gled långsamt iväg och försvann.
Jag såg henne aldrig mera
för tågen for bort från varann.
Hennes tåg for iväg till Stockholm
och mitt for till Ulricehamn.
Och jag vet inte alls var hon bor nu
för jag vet inte hennes namn.

Vi fick aldrig träffas och leka.
Det blev inte ens tid till nåt prat.
Men jag tänker ibland att hon skulle
ha blivit min bästa kamrat.

Från skivan *Raj-tan taj-tan* (YTFWSWS110)
av och med Finn Zetterholm.
Från *Poesiboken, Min nya skattkammare*,
Natur och Kultur, 1983.

Filma nu då!

Filma nu då!

Ur *Ebba och Didrik* av Christina Herrström

Tjejerna börjar dansa. Katarina dansar mycket bra, Teres dansar nästan lika bra och resten hänger med eller så gott de kan. Gunilla står framför och låtsas att filma dem.

Mikaela och Cissi är så upptagna av sin dans, att de lämnar sina platser bakom Katarina och plötsligt dansar fram framför henne. Då stoppar Katarina bandet.

– Vad sysslar ni med? fråser hon, och Cissi och Mikaela upptäcker förskräckta sitt misstag.

– Ni ska stå där borta! beordrar Katarina. Du där och du där! Hon dirigerar dem till platserna längst bak.

– Precis! säger Teres. Skamsna får de ställa sig längst bort, medan de andra fnissar åt dem. Då byter Katarina allas platser. Ingen kan känna sig säker, utom Teres som har en ständig hedersplats snett bakom Katarina. När hon har placerat om allihop upptäcker hon Gunilla som övar danssteg för sig själv. Hon dansar bra. Katarina betraktar henne med ett snett leende.

– Och vad tror du att du sysslar med? frågar hon. Förskräckt tittar den ertappade Gunilla upp.

– Snälla, gulliga Katarina, kan inte jag få slippa vara TV-kamera? Bara idag? Bara den här rasten? Bara den här gången???

Katarina mäter henne uppifrån och ner. Så bestämmer hon sig för att vara generös.

– Okay, säger hon och Gunilla skiner upp och ställer sig bland de andra.

– Men ställ dig där borta! Katarina nickar åt platsen allra längst bort.

– Där? frågar Gunilla snopet, men de andra tjejerna, särskilt Cissi och Mikaela som slipper stå längst bort, börjar se glada ut.

– Ja, vad begär du? säger Katarina.

– Precis! väser Teres.

Gunilla lunkar bort, åtföljd av de andras försmädliga leenden.

– Vem ska nu vara TV-kamera???, klagar Jannicke som står i mitten.

Alla tjejerna ber att få slippa. Då får Katarina syn på Ebba.

– Öh, Ebba, ska du vara med och leka Betula? undrar Katarina.

– Vad är det? frågar Ebba.

– Åh nej, inte hon! gnölar Gunilla. Hon vet ju absolut ingenting!!!

– Betula är sångerska. Rockstjärna. Jag är Betula och du är TV-kamera. Uppfattat???, säger Katarina till Ebba.

– Du ska filma oss, hajar du? förtydligar Teres.
 – Okay, då kör vi! ropar Katarina. Tjejerna sparkar rastlöst med fötterna, slänger med sina långa hår och skramlar med sina smycken. Fanny sätter i sista stund på sig läppglans och Pernilla fäster upp sitt hår. Katarina ställer sig i en väl inövad pose, trutar med munnen och försöker att se förförisk ut. De andra gör likadant. Teres knäpper på bandspelaren. Musiken börjar och tjejerna dansar sin läckra, förföriska dans. När Betula börjar sjunga höjer Katarina en låtsad mikrofon till sina läppar och formar orden med munnen. Men utan att sjunga en ton. Hon måste ha övat flitigt framför spegeln för det ser ut som om hon sjunger med Betulas röst. Hela tiden fortsätter hon sin dans. Ebba står framför och gapar.

– VAD GÖR DU??? ropar Ebba genom musiken.

– Filma! väser Teres argt.

Men Ebba ”film” inte. Hon stirrar på Katarina.

– DU GÖR JU FEL!!!

Tjejerna kastar osäkra blickar på henne men Katarina nonchalerar henne.

– Filma nu då, pucko!!! fräser Teres.

– DU SJUNGER JU INTE! ropar Ebba till Katarina. DU SKA JU VARA BETULA! SKA DU INTE SJUNGA SÅ DET HÖRS? SKA DU BARA STÅ DÄR OCH GAPA??? DU SER JU DUM UT!!!

Tjejerna kippar efter andan. Katarina har fått nog.

– Du Ebba, säger hon hest och drar långsamt av sig sin lilla spetshandske.

– Ja?

– Är du egentligen skolmogen?

Tjejerna är lättade. Katarina låter sig inte rubbas.

– Precis! säger Teres. Skolmogen.

– Du kan ju inte ens gå till skolan själv utan din lille Phillepilletönt!! triumferar Gunilla.

– Dök han aldrig upp i morse? fortsätter Mikaela.

– Han kanske har tröttnat på dig, lilla Ebba! säger Teres.

– Han är väl och samlar skrot någonstans! ropar Cissi och alla skrattar.

– Han har bergis fastnat i en soptunna! skriker Pernilla.

– Eller blivit slukad av en renhållningsmaskin!

– Trillat ner genom ett sopnedkast!!!

Ebbas hjärta slår vilt i bröstet. Hon står mitt emot dem och försöker se trotsig ut.

Ha ha ha! flabbar Katarina. Han har nog dött!!!

De viker sig dubbla av skratt, slår sig på knäna och anstränger sig för att pressa ur sig ännu råare skratt.

- Hur ska du klara dig nu då, Ebba!!! jublar Gunilla.
- Skratten övergår i gälla tjut. Då springer Ebba därifrån.
- Spring hem till morsan och grina! ropar Gunilla.
- Så vi slipper se dig!
- GROVSOPA! flabbar Katarina elakt.
- PRECIS! ropar Teres.
- Ja, PRECIIIS! upprepar Gunilla.

Det bränner i Ebbas hals av tillbakahållen gråt. Hon springer genom byn till Philips hus. Hon rusar upp för trappan och ringer på hans dörr. Ingen öppnar. Hon ringer igen. Hon tittar in genom brevlådan. Fåglarna hoppar i sin bur, annars är det alldeles tyst, och alldeles tomt.

- Philip! ropar hon, men får inget svar.

Hon springer ut till Lusthusgården. Hon rycker upp Lusthusets dörr, men ingen har varit där sedan de båda gick därifrån. Hon sätter händerna för munnen och ropar ut i skogen.

- PHILIP!!!

En fågel lyfter pipande från en gren. Sedan är allt tyst.

Nu eller aldrig

Tema 5

31a

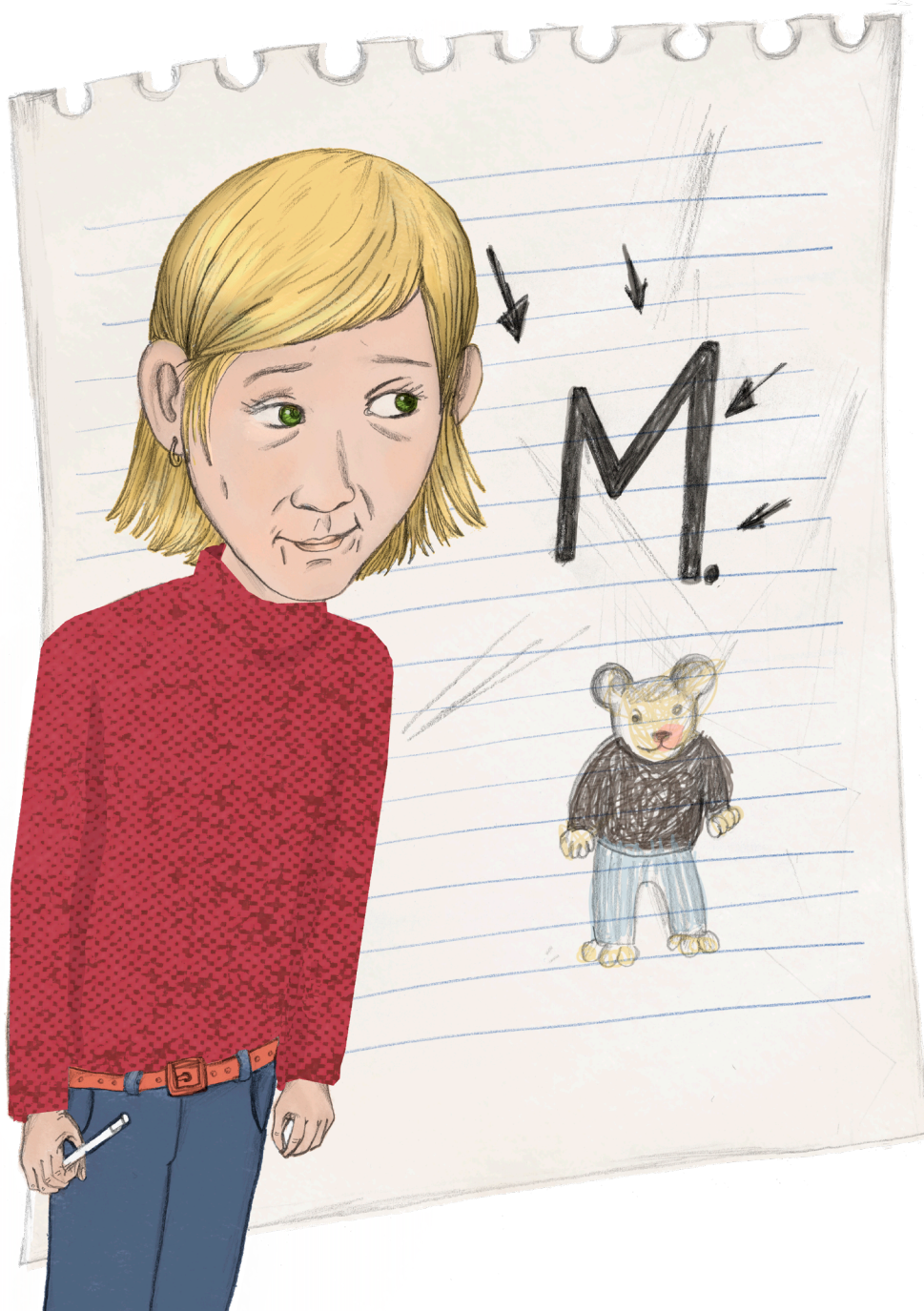
Tema 5

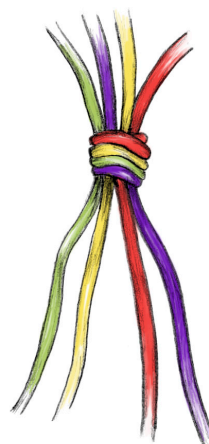
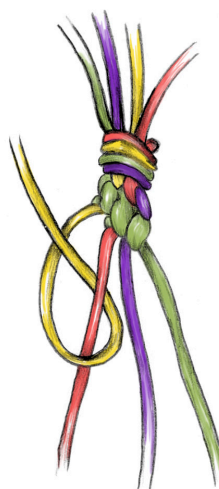
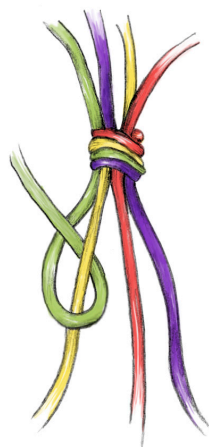
31b

Ett enormt kolsvart M

Armband för vänskap

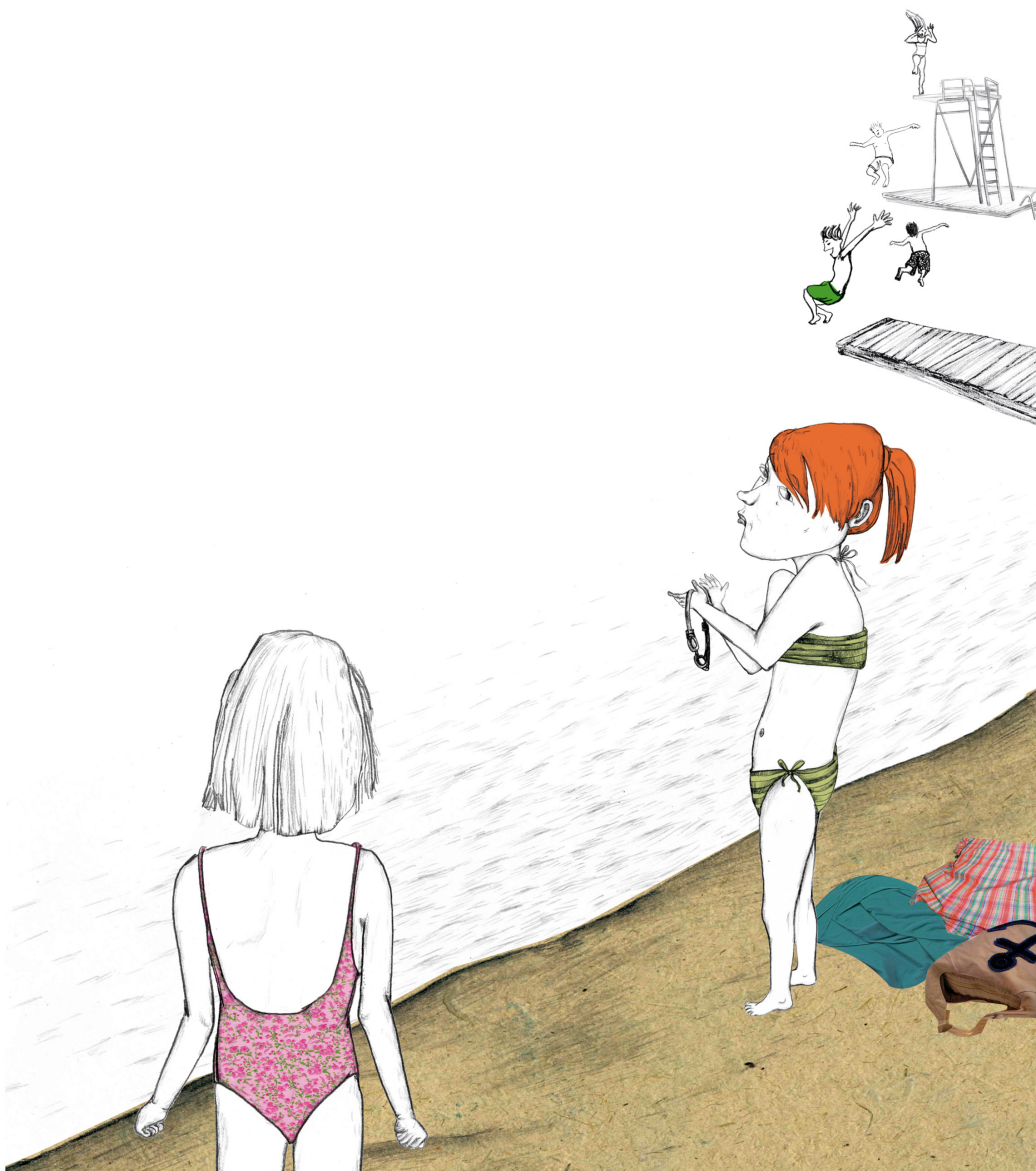

Vattnets ande

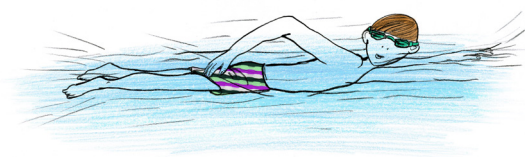
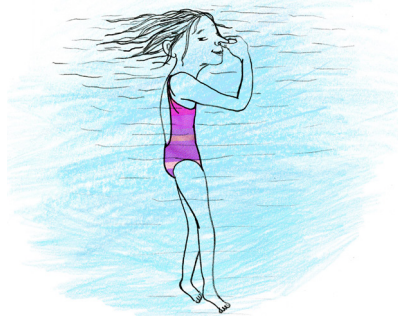
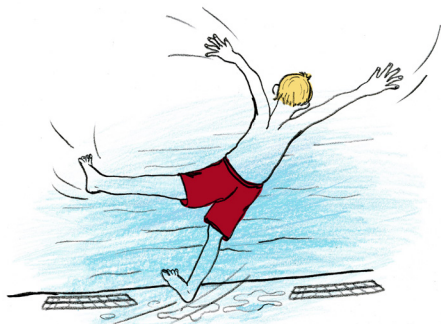
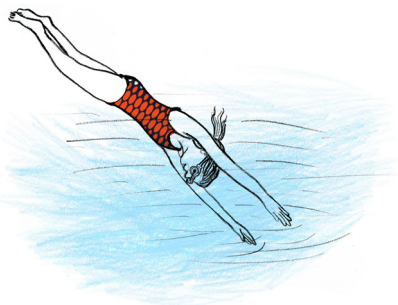
Jag är vattnets ande,
som rinner längs berget,
skvätter i pölen,
porlar i bäcken,
sipprar i marken,
strömmar i älven,
plaskar i sjön
och brusar i havet.
Där jag finns, finns liv.

Av Karin Lönnqvist
ur *ZickZack 4 Skrivrummet, version 2*,
Sanoma Utbildning 2021.

Tisdagen som till slut kom

Tisdagen som till slut kom

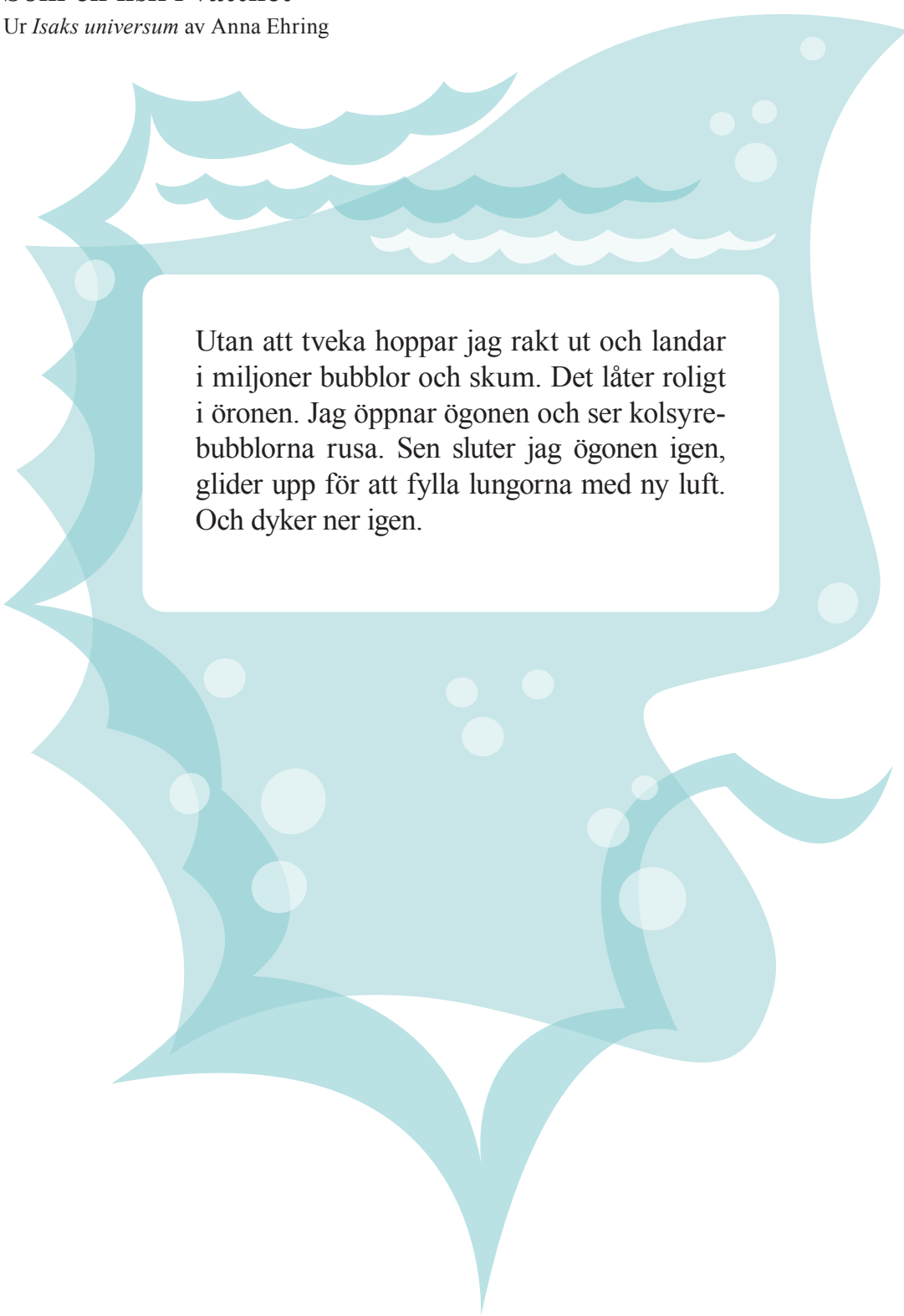

Som en fisk i vattnet

Ur *Isaks universum* av Anna Ehring

Utan att tveka hoppar jag rakt ut och landar i miljoner bubblor och skum. Det låter roligt i öronen. Jag öppnar ögonen och ser kolsyre-bubblorna rusa. Sen sluter jag ögonen igen, glider upp för att fylla lungorna med ny luft. Och dyker ner igen.

Som en fisk i vattnet

När min familj vill åka till en nöjespark följer jag alltid med. Jag köper några kuponger och ställer mig i kön till berg och dalbanan tillsammans med resten av familjen. Men nästan direkt börjar jag svettas och skaka i hela kroppen, och benen börjar kännas som kokta spagettin. Så jag får ge upp och på darriga ben gå därifrån och köpa några lotter för kupongerna i stället.

Sagoberätterskan

Astrid Lindgren föddes 14 november 1907. Hon växte upp på gården Näs i Småland tillsammans med sina föräldrar och sina tre syskon. På gården arbetade flera drängar och pigor, som har fått vara förebilder för till exempel Lina och Alfred i böckerna om Emil i Lönneberga. Och precis som i Rasmus på luffen fanns det luffare som kom till Näs och bad om mat och någonstans att sova innan de vandrade vidare.

Det fanns också gamla gummor som berättade spökhistorier för barnen eller sjöng sorgliga sånger som ”Jesu järnväg till himmelen”, som Linus-Ida sjöng för Madicken. Verklighetens Madicken hette Anne-Marie och bodde i ett stort fint hus en bit ifrån gården Näs. Hon och Astrid var bästa vänner.

Men Astrid hämtade inte bara inspiration från sin barndom. Även saker som hände och människor hon stötte på senare i livet har hamnat i hennes böcker. Idén till Nangijala i Bröderna Lejonhjärta fick hon när hon en tidig morgon åkte tåg genom Värmland och såg dimman ligga över sjön Fryken. Astrid tyckte det var så överjordiskt vackert att hon då kom på idén om Nangijala – landet man kommer till när man dör. När hon senare fick syn på en gravsten, som det stod Bröderna Bernström på, bestämde hon att hennes nya bok skulle handla om döden och om två bröder.

Idén till Pippi Långstrump fick hon av sin dotter Karin. När Karin var tio år och låg hemma och var sjuk bad hon mamma Astrid att berätta en saga för henne. Vad ska jag berätta om? frågade Astrid. Berätta om Pippi Långstrump! sa Karin då. Och så var Pippi född!

Historierna om Tjorven, Stina, farbror Melker och de andra på Saltkråkan kom Astrid på när hon var på familjens sommarställe på ön Norröra ute i Stockholms skärgård.

En annan gång, när Astrid gick genom Tegnérlunden i Stockholm, såg hon en liten pojke sitta ensam på en parkbänk. Vem var han, var bodde han, varför satt han där ensam och vad skulle kunna hända honom, började Astrid fundera. Det blev början till en berättelse som med tiden fick titeln Mio, min Mio. I sagan hittar Bo Wilhelm Olsson en tomflaska på marken bredvid bänken och när han öppnar den kommer det ut en ande. Anden förflyttar Bo Wilhelm till Landet i Fjärran, där får han träffa sin fader Konungen, som ger honom namnet Mio. Men han måste också slåss mot den grymma riddar Kato.

Det märks i Astrids böcker att hon älskade naturen. Allra mest märks det nog i sagan om Ronja Rövardotter. Där ägnar Ronja hela dagarna åt att utforska borgen, skogen, älven och bergen i Mattisskogen, först på egen hand, sedan tillsammans med sin vän och ”bror” Birk.

Men den figur som låg Astrid varmast om hjärtat var Emil. Han påminner om Astrid själv och är lik både hennes bror och hennes älskade pappa.

Astrid skrev 34 kapitelböcker och 41 bilderböcker som har översatts till över 100 språk och sålts i mer än 165 miljoner exemplar. Många av dem har också blivit filmer, teaterpjäser och tv-serier. Du har säkert läst och sett flera av dem.

Men Astrid skrev inte bara böcker. Under flera år arbetade hon med barn- och ungdomsböcker på bokförlaget Rabén & Sjögren. Hon var också en stor djurvän och kämpade under många år för djurens rätt.

I januari 2002 avled Astrid Lindgren, 94 år gammal, men hennes böcker och figurer lever vidare. I Astrid Lindgrens Värld i Vimmerby och på Junibacken i Stockholm kan du till och med träffa dem, livs levande.

Till minne av Astrid Lindgren har Sveriges regering instiftat ALMA-priset (the Astrid Lindgren Memorial Award/Litteraturpriset till Astrid Lindgrens minne) som varje år delas ut till människor eller organisationer som arbetar med barn- och ungdomslitteratur. Priset är på fem miljoner svenska kronor och är världens näst största litteraturpris, efter Nobelpriset i litteratur.